

66-ajame Tautosakos darbų tome spausdinami straipsniai aprėpia skirtingas folkloro ir mitologijos temas, orientuotas tiek į tradicinę pasaulėžiūrą, tiek į nūdieną. Tomas pradedamas dviem straipsniais, skirtais vis labiau šiuolaikinėje folkloristikoje įsigalintiems autobiografinių pasakojimų tyrimams. Penkių autorių – Oksanos Labashchuk, Tetianos Harasym, Tetianos Reshetukhos, Katarzynos Majbrodos ir Oksanos Verbovetskos – straipsnyje autobiografiniai pasakojimai nagrinėjami ypač aktualiame šiandienos kontekste: pasitelkdamos naratologijos ir folkloristikos metodologijas, autorės gilinasi į autobiografinius pasakojimus, atskleidžiančius žmonių patirtis prasidėjus karui Ukrainoje. Remiantis vos daugiau nei per metus (nuo 2022 m. kovo iki 2023 m. gegužės) atlikta 127 respondentų apklausa, pristatomos karo pabėgėlių iš Ukrainos interviu temos, aptariama tokių pasakojimų struktūra ir pateikėjų pasirinktos savęs vaizdavimo strategijos. Antrajame tomo straipsnyje Jurga Jonutytė, atsigręždama į egodokumentiką, kelia klausimą, ar vadinamieji paprasti laišakai galėtų būti pasitelkiami kaip antropologinių tyrimų medžiaga. Derindama epistoliariką tiriančių mokslininkų bei antropologų ir filosofų teorines įžvalgas, autorė gilinasi į poetės Janinos Degutytės korespondenciją, kurioje išryškėja įvairūs, nuo situacijos priklausantys, momentiniai poetės autoportretai.

Šiomet šventėme 85-ąsias profesoriaus Norberto Vėliaus (1938–1996) gimimo metines. Dalis šiame tome spausdinamų straipsnių plėtoja jo iškeltas pamatines lietuvių mitologijos temas ir dar kartą primena, kad tokie mitologijos tyrimai iki šiol aktualūs lietuvių mokslininkams. Šiuose straipsniuose aptariami velnių ir angelų, raganų ir burtininkų bei kitų „nepaprastų žmonių“ vaizdiniai. Lina Būgienė, remdamasi XXI a. pradžios folklorinių ekspedicijų duomenimis, nagrinėja raganavimą šiuolaikinėje Lietuvos kaimo bendruomenėje. Straipsnyje į jį žvelgiama kaip į sinkretinį reiškinį, kuriam priklauso ne tik raganos, bet ir kiti su maginiu kenkimu susiję nepaprasti žmonės: burtininkai, piktos akies turėtojai, užkalbėtojai. Visų jų kenkėjiška veikla analizuojama remiantis kaimynės raganos fenomeno, veikiančio abiejuose opozicijos savas – svetimas poliuose, samprata. Andrius Kaniava, remdamasis mentalinio kraštovaizdžio koncepcija ir vietų tautosakos tyrimais, atskleidžia Platelių ežero kaip mitologinės vietos svarbą. Nagrinėdamas padavimus, jis išskiria tris vietas mitiškumą nusakančius mitologinių siužetų tipus: tai padavimai apie Platelių ežero atsiradimą ir po žeme susisiekančius ežerus, povandeninį Platelių pasaulį (aukų reikalaujantį ežerą) ir Platelių ežero valdovę. Jūratė Šlekonytė atlieka lyginamąjį lietuvių stebuklinės pasakos „Sutartis nesiprausti“ (ATU 361) tyrimą. Pasitelkdamą kitų šalių tautosakinę medžiagą, ji analizuoja neįprastą žmogaus sutartį su velniu – tam

tikrą metų skaičių nesilaikyti kūno higienos reikalavimų. Šią sutartį įvykdęs, herojus simboliškai atgimsta, pasikeičia jo socialinė padėtis. Straipsnyje taip pat nagrinėjama, kaip lietuvių stebuklinės pasakos siužetą galėjo paveikti lietuviškai 1926 m. pirmą kartą paskelbta brolių Grimmų pasaka „Lokio kailis“. Solveiga Šlapikienė, pasitelkdama lietuvių sakinės tautosakos tekstus, analizuoja mitinius angelų ir velnių vaizdinius bei jų sąveiką tradiciniame lietuvių pasaulėvaizdyje. Aptiriamos angelų ir velnių, veikiančių tomis pačiomis aplinkybėmis, ypatybės, pristatoma mitologinė bendros angelų ir velnių prigimties idėja bei šių mitinių būtybių kaip žmonių palydovų samprata. Tyrimas parodo, kad lietuvių sakinės tautosakos tekstuose apie angelų ir velnių sąveiką susijungia ir ikirikščioniški, ir krikščioniški mitologiniai vaizdiniai.

Dviuose toliau skelbiamuose straipsniuose nagrinėjami su Lietuvos istorija susiję klausimai. Tomas Čelkis savotiškai pratęsia nepaprastų žmonių temą ir aptaria XIV–XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriniuose šaltiniuose minimus senuosius žmones. Jie išskiriami kaip ypatinga senajai paprotinei teisei atstovaujanti ir teisminiuose sprendimuose dalyvaujanti socialinė grupė. Paprotinės teisės aspektai svarstomi ir Sauliaus Pivoro straipsnyje, skirtame 230-osioms Simono Daukanto (1793–1864) gimimo metinėms. Jame autorius nagrinėja patarles kaip prigimtinės teisės nuostatas išreiškiantį šaltinį S. Daukanto Lietuvos istorijos veikaluose: juose patarlėmis būdavo iliustruojamos religingumo, socialumo, teisingumo ir veiklos laisvės sampratos.

Paskutinis tome skelbiamas tarpdalykinis straipsnis skiriamas iki šiol folkloristikoje nenagrinėtiems temai – terapiniams tradicinės dainuojamosios tautosakos aspektams nėštumo, gimdymo ir pogimdyminių laikotarpiu nūdienoje. Giedrė Raguotienė, Vilmantė Aleksienė ir Jolita Zakarevičienė, remdamosi apklaustų dvylikos gimdžiuosiu moterų ir dulų pasakojimais, aptaria, kaip įvairios tradicinio muzikavimo formos gali padėti motinai pagerinti fizinę ir psichologinę būklę: valdyti nerimą, baimę ir stresą, kurti ryšį su vaiku bei palaikyti socialinius ryšius.

„Recenzijų“ skylyje pristatomos dvi knygos. Vita Džekčioriūtė aptaria medievisto, technologijų ir medijų eksperto, kultūros paveldo populiarintojo Łukaszo Kozako sudarytą lenkų istorinių ir etnografinių šaltinių apie gyvuosius numirėlius rinkinį, pasirodžiusį 2020 m. Varšuvoje anglų kalba. Radvilė Racėnaitė recenzuoja britų istoriko ir folkloristo Francis Youngo parengtą dešimties baltų pagoniškosios tradicijos lotyniškų šaltinių, išverstų į anglų kalbą, rinktinę, išleistą 2022 metais.

Tomą baigia informacija apie du reikšmingus 2023 m. antrąjį pusmetį vykusius mokslinius renginius. Dalia Blažulionytė pristato vasarą vykusį 21-ąjį Prigimtinės kultūros seminarą, nagrinėjusį žmogaus ir miško ryšio temą. Paremiologė Dalia Zaikauskiene aptaria rudenį Tavyroje (Portugalija) 17-ąjį kartą surengtą kasmetinį Tarptautinės paremiologų asociacijos (AIP-IAP) organizuojamą kolokviumą, skirtą patarlių tyrimams.

Radvilė Racėnaitė, Vita Džekčioriūtė

Articles comprising the 66th volume of Tautosakos darbai / Folklore Studies cover various topics of folklore and mythology related both to the traditional worldview and the modern times. The first two articles deal with autobiographical narratives, the study of which has become increasingly popular in contemporary folkloristics. Five authors – Oksana Labaschuk, Tetiana Harasym, Tetiana Reshetukha, Katarzyna Majbroda, and Oksana Verbovetska – analyze the autobiographical narratives in an especially relevant context. Using methods of narratology and folkloristics, they investigate people’s stories of their experiences at the beginning of the war in Ukraine. Having conducted a survey of 127 respondents in the course of slightly more than a year (from March 2022 to May 2023), the authors discern the main themes in the interviews of the Ukrainian war refugees, discuss the structure of their narratives and strategies of their self-representation. The author of the next article Jurga Jonutytė deals with egodocumentaries and raises a question, whether the so-called ordinary letters could be used as materials for anthropological research. Combining theoretical insights of researchers working with epistolary materials with those of anthropologists and philosophers, she analyzes the correspondence by a Lithuanian poet Janina Degutytė, which elucidates different situational portraits of the addresant.

This year, the 85th anniversary of professor Norbertas Vėlius (1938–1996) was celebrated. Several articles in this volume elaborate on the fundamental themes of Lithuanian mythology that he has discussed, proving once again the relevance of the mythological studies. These articles deal with images of devils and angels, witches and sorcerers, and other strange people. Lina Būgienė uses the results of the fieldwork from the 21st century to investigate witchcraft in the contemporary Lithuanian village community. She regards witchcraft as a syncretic phenomenon, which includes not only witches, but also other strange people engaging in harmful magic: sorcerers, people with evil eye, and charmers. Their activities are analyzed in light of the concept of the neighborhood witch, who is perceived as acting within the framework of the opposition between one’s own and other. Andrius Kaniava uses the concept of mental landscape and the current research on placelore to reveal the importance of the Plateliai Lake as a mythical space. While analyzing the place legends, he discerns three types of plots that reveal the mythical character of the space: namely, the appearing of the Plateliai Lake and several lakes connected

underground, the underwater world of Plateliai (the lake demanding sacrifices), and the image of the Plateliai Queen. Jūratė Šlekonytė presents a comparative study of the fairy tale “Bearskin” (ATU 361). Using international folklore parallels, she analyzes the unusual contract depicted in the tale: the devil requesting the man to neglect the bodily hygiene during several years of service to him. Having fulfilled this contract, the protagonist enjoys a symbolic rebirth and an enhanced social status. The author also discusses the possible impact of the Grimms’ tale that was first published in Lithuanian in 1926 on the Lithuanian fairy tale variants. Solveiga Šlapikiene uses the traditional Lithuanian folk narratives to analyze the mythical images of devils and angels, and their interactions in the traditional Lithuanian worldview. She discusses peculiarities of angels and devils when both of them perform their activities under similar circumstances, introduces the mythical notion of their common origins and the notion of them as human companions. Her research shows that Lithuanian folk narratives describing the interactions between angels and devils combines both the pre-Christian and Christian mythical imagery.

A couple of further articles focus on issues related to the Lithuanian history. In the wake of the topic of the strange people, Tomas Čelkis discusses the old people mentioned in the historical sources from the 14th–16th century Grand Duchy of Lithuania. These are defined as a special social group representing the old customary law while participating in the legal affairs. Certain aspects of the customary law are within the scope of the article by Saulius Pivoras as well. On the occasion of the 230th anniversary of the Lithuanian historian Simonas Daukantas (1793–1864), this author discusses proverbs as a source for the natural law regulations in the historical writings by Daukantas, proving that he used proverbs to illustrate notions of religiosity, social order, justice, and freedom of will.

The concluding article in this volume is an interdisciplinary one dealing with an underresearched topic in folkloristics, namely, the modern therapeutic aspects of traditional music during pregnancy, childbirth and the postpartum period. Having surveyed their interviews with twelve young mothers and doulas, Giedrė Raguotienė, Vilmantė Aleksienė and Jolita Zakarevičienė analyze the possible uses of various forms of traditional music in order to improve the physical and psychological wellbeing of the young mothers: reducing tension and fear, creating the bond with the child and maintaining social relationships.

Two book reviews are presented in this volume. Vita Džekčioriūtė discusses an English collection of Polish historical and ethnographic sources on the living dead, compiled by the medievalist, expert on technologies and media, and popularizer of the cultural heritage Łukasz Kozak, published in 2020 in Warsaw. Radvilė Racėnaitė introduces the anthology by the British historian and folklorist Francis Young, comprising ten Latin sources of the pre-Christian Baltic tradition translated into English and published in 2022.

The volume concludes with information on two significant scholarly events that took place in the second half of 2023. Dalia Blažulionytė reflects on the 21st Seminar of the Local Culture, which was centered on the connection between man and forest. Dalia Zaikauskienė presents the 17th annual colloquium of the International Association of Paremiology (AIP-IAP) organized in Tavira, Portugal.

Radvilė Racėnaitė, Vita Džekčioriūtė